

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

(Խմբագրատանը գրվում են ուղղակի
Тифлис. Редакция „Мусака“)

ՄԱՍԿ

Խմբագրատանը բաց է առաւոտան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տոն օրերէն):

Հայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Հայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեր պաշտպանած դատը.— Արտաքին տե-
սու թիւն: «Levant Herald» լրագրի յօդուածը
հայերի մասին: Նամակ թիւրքալոյսից.— Յայտա-
րարութիւններ:— Բանասիրական խնդիր:

ՄԵՐ ՊԱՅՏՊԱՆԱԾ ԴԱՏԸ

Եւրոպայի հետեւանքը, ո-
րին մենք կարողացանք համեմել
մեր գործունէութեան մի քանի
տարվայ ընթացքում, հաշտու-
թիւն քարոզելով լուսաւորական,
կաթօլիկ և բողոքական հայերի
մէջ առիթ է տալիս մեր մի քա-
նի բարեկամներին առաջարկել
մեզ տպագրութեամբ բացարձա-
կապէս յայտնել թէ ի՞նչ է եղել
մեր շարժառիթը ազգութեան
անուանով հաշտութիւն քարոզել
կրօնական միմեանց թշնամի բա-
նակների մէջ, յարգելով իւրաքան-
չիւրի դաւանութիւնը:

Մենք այդ հարցին կը պա-
տասխանենք այսպէս:

Ի հարկէ այդ հարցի մէջ մեր
շարժառիթը գլխաւորապէս եղել
է ազգութեան խնդիրը, բայց մա-
սամբ էլ նոյն է եղել ինչ որ ու-
րիշ նոյնանման խնդիրներում: Բե-
րեք օրինակներ:

Հին սերունդը պէտք է հախա-

նաւորող լինի նոր սերունդի վե-
րաբերութեամբ, — բայց մեր հա-
տարակութեան մէջ պատահում
էր հակառակը: պատահում էր որ
հին սերունդը ճնշում էր նոր սե-
րունդի վրա: Մենք մեր պարտա-
ւորութիւնը համարեցինք, այդ
դիպուածներում, պաշտպանել նոր
սերունդը հին սերունդի դէմ:

Տղամարդիկ շատ անգամ խիստ
են դէպի կանայք, — բայց մի և
նոյն ժամանակ մեծ մասամբ մեր-
ժում են տալ կանանց որ և է
իրաւունքներ: Մենք միշտ արդար
համարեցինք թոյլ կողմի դատը
պաշտպանել:

Գիւղացին հարստահարված է
վաշխառուից, — մենք գիւղացու
կողմն էինք բռնում միշտ:

Արտակրօն հոգեւորականու-
թեան մի քանի ներկայացուցիչ-
ները ճնշում են ներգործում աշ-
խարհական հոգեւորականների, բա-
հանանների վրա, — մենք այդ վեր-
ջինները պաշտպանելու մեր պար-
տաւորութիւն ենք համարել միշտ:

Հայ-լուսաւորականները ազ-
գի մէջ ահազին մեծամասնութիւն
կազմելով համեմատելով կաթօլիկ,
բողոքական և մահմետական հա-
յերի փոքրիկ սակաւամասնութեան
հետ, պէտք է իսկապէս մեծահո-
գի լինէին դէպի իրանց մէջ փոք-

րամասնութիւն կազմող այլադա-
ւան եղբայրները: Բայց ընդհա-
կառակն, լուսաւորչական հայերի
ամբողջ ծաղրում, ճնշում, հալա-
ծում էր իր կրօններ եղբայրներին:
«Մշակը» հաւատարիմ մնալով իր
ուղղութեանը, արդարութեան ա-
նունով պաշտպան հանդիսացաւ
հալածված թոյլերի ընդդէմ ճնշ-
ող զօրեղ մեծամասնութեան:

Եսպէս միշտ արաւ «Մշակը»
և այսպէս միշտ պէտք է անի,
քանի որ գոյութիւն կունենայ:
Նա միշտ պէտք է պաշտպանի
թոյլերին, միշտ պէտք է յանձն
առնի թոյլերի, տկարների, զրկ-
վածների, անպաշտպանների դա-
տը:

Եւ մենք համոզված ենք որ
այդ տեսակ ուղղութեանը հետե-
ւելով, մենք վերջ ի վերջոյ միշտ
յաղթող կը հանդիսանանք, որով-
հետեւ արդարութիւնը մեր կողմն
է:

Գ. Ա.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«LEVANT-HERALD» ԼՐԱԳՐԻ ՅՕՒՌՈՒՄԸ
ՀԱՅԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Բաղմութիւն խնդրուածք և շատ հակա-
ստան պահանջներ պիտի ընեն Արե-
ւիկի զանազան ազգերն և թշուառ քրիս-

տոնայք, երբ պաշտպան կուսակցութիւնն,
անցնելով իշխանութեան պուլսը, պիտի կա-
մենայ գործարդել այն խոստումները, զոր ը-
րաւ լրորտ Պիզոնաֆիլի դէմ մրցած ժամա-
նակ: Այն մեծ փաստաբանն, արդարու-
թեան, բարոյականի և քրիստոնէութեան դա-
տին այն մեծ փաստաբանն, որ, ընտրութեանց
ժամանակ, կը թուէր ունենալ հարկւր բե-
րան գովելու համար պիւլիարներն, յոյներն,
պոնիացիներն և զարաւաղիներն, այժմ նա կա-
րօտ է Բրիտանի պէս հարկւր բազուկ ու-
նենալու, որպէս զի կարող լինի լրացնել ոչ
միայն այն փրկութեան գործը, որ սկսուցաւ
հիւսիսային իր սուրբ դաշնակցի կողմէ, այլ
և նաեւ սիսել, ինչ որ աւելի զօւրաւրէն է,
արդիւ իր պաշտպանականը (քրիստոնէայ-
ները), որպէս զի ի գործ չը դնեն իրարու
դէմ այն անգլիկութեան և բռնութեան ա-
րուեստն, որուն մէջ գերազանցած են շնորհիւ
4 դար գերութեան: Բայց, պ. կատարութիւն
արտաքին աշխարհավարութեան մէջ ցոյց
տուած ճարտարութիւնը, պիտի ապահովէ,
փառահեղ, այս խնդրոյն լուծումը: Եւրո-
պական թուրքոյ ապագային կարողորդու-
թեան մասին, պ. կատարութիւնը գործը պիտի
ձիշա լինի 5 մեծ տէրութեանց գործակցու-
թեամբ, որը, հաւանականապէս, պիտի ունե-
նան միշտ մի և նոյն համաձայնութիւնը և
անշահակնորդութիւնը մէկ մէկի նկատմամբ,
բայց Ասիոյ մասին, տէրութեանց դիւրը
տարբեր պիտի լինի: Շնորհիւ Կիւրասի դաշ-
նադրութեան, Անգլիա տարբեր դիւրը մ'ունի
միւս տէրութիւններէն: Փոքր-Ասիոյ մէջ: Պ.
կատարութիւնը չը պիտի մերժէ անշուշտ կատա-
րել այն խոստումները, թէպէտ և ծանր, զոր
իր բեւ դրաւ ապագայ անգլիացի բազաբա-
ղիտաց ուսին վրա լրորտ Պիզոնաֆիլի ան-

Խ Ե Ն Թ Ը

ԱՐԱՄԱՆԻՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԲՈՒՍ-ԹՈՒՐԻԱԿԱՆ
ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀՕՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Լսելով վարդանի, որպէս զանազան յանդուգն
ձեռնարկութիւնների մէջ փորձված մարդու, երկար
բացատրութիւնները, Հայրապետը և Ալօսն պա-
տասխանեցին:

— Մենք մեր հազուադէպ կը փոխենք և ոչ
զք չէ կարող ձանաչել մեզ:

— Մի և նոյն է, ինչ որ անելու լինէր, դար-
ձեալ կը յայտնայ: Այստեղ պակաս չեն թօմաս
էֆէնդու Նման մարդիկ, որ ձեզ մատենա Այստե-
ղի հայերը, եթէ մի առիթով (կարող են չանել
թուրքի համակրութիւնը, չեն խնայի, թէ և նրանով
մեծանուն ևս լինեն իրանց ազգայիններին: — Հայը,
աւելի քան օտարները, ինքն է իր թշնամին...

Վերջին խօսքերը արտասանեց նա խորին վեր-
ջովմունքով: Այն օրվայ անցքերի տխուր ապաւո-
րութիւնները սաստիկ գրգռել էին նրա ջղերը:
Մի կողմից իր յարգած երեստապաղի կայանաւո-
րութիւնը, միւս կողմից ժողովրդի անտարբեր
պաշտարարութիւնը, մի կողմից թշուառ վառվա-
ռէի անցքը, միւս կողմից թօմաս էֆէնդու չա-
րագործութիւնները, սաստիկ զայրացրել էին նրա
սիրտը, թէ և այդ ցարժելի մարդու ծերունի խա-
չօի տան մէջ կատարած վերջին աւուր բանաւա-
րութիւնները նրան դուր յայտնի չէին: Այդ մտա-
կութիւնները և յուզումները մէջ նա համարեա
մտաւոյն էր Լալային, այն նազելի էակին, որ նրա
սրտում առաջին տեղն էր բռնում: Բանկարծ աղ-
ջկալ տխուր և աղաչաւոր պատկերը երևութեամբ
նրան, և կարծես, ստում լինէր, զոր եւս դնում:

ինձ ինչու եմ թողնում, գնում եմ ազատելու քո
սիրած ընկերի կիսնքը, անտր ես էլ քո սիրելին
եմ: Երբ որ ինձ խօսք տուցիր, որ կը տանես,
կը հեռացնես այս երկիրը, անտր այստեղ վատ
է, եւս վախենում եմ, չես եւ վախենում քրե-
րից...

Վարդանի սրտում ծագեց զգացմունքների մի
սաստիկ պատերազմ: Երկու էակներ կանգնած
էին նրա առջև, մէջ սիրած աղջիկը, միւսը՝ սի-
րած ընկերը: Երկուսն էլ կարօտ էին օգնութեան,
երկուսն փեռնեց էլ վտանգի մէջ էր:

Փոքրիկ բէկիկ Լալային սպառնացող դժբախտու-
թիւնը դուր Վարդանին պարզապէս յայտնի չէր:
Բայց նա գիտէր, թէ թօմաս էֆէնդին որպիսի
թաղաքային է լարում նրա առջև: Նա գիտէր,
որ այդ անբարոյականը նպատակին հասնելու հա-
մար միջոցների մէջ խտրութիւն դնել սովոր չէ:

Փոքրիկ տաղաւարի մէջ տիրեց առժամանակեայ
լուսթիւն: Նոյնպիսի մի մտածութիւն այն բնու-
թեամբ գրագեցնում էր Հայրապետին: Նրան յայտնի
էր Լալայի և Վարդանի սերը, նա իր բոլոր նշա-
նակի էր այդ երկուստարի համար: Այժմ վար-
դանը գնում էր, գնում էր իր ընկերին ազատելու
համար: Կամ կը օգնուէր և կամ կը խէր նրան
թուրքերի ձեռքից: Երկու դէպքում էլ նա կը
կորցնէր Լալային: Գուցէ մինչև նրա վերադարձը
քուրդ բէկը յափշտակած և տարած կը լինէր Լա-
լային: Եւ վարդանը, երկի, չը գիտէր այդ, և չէր
էլ կարող գիտենալ: Երբեք նրան դուր չէին
յայտնել քուրդ բէկի գիտաւորութիւնները: Ինչու
այդ քուրդը չասել Վարդանին: Բայց ինչպէս ասել:
Վարդանը մինչև այն օր ծերունի խաչօի քննա-
քննող զօրքն դուր չէր յայտնել, թէ սիրում է Լա-
լային և ցանկանում է, որ նա իր կինը լինի: Այդ
զգացմունքը գիտէր թօմաս: Թօմասն, այն ևս պա-
տահմանը: Երբեք յանկարծակի մըն միտքի ետեկ
փոփոխութիւնը ժամանակ չը տուէր Վարդանին

իր սիրած բացանելու: Այժմ մի նոր և փառազա-
ւոր ձեռնարկութիւն բերողին բաժանում էր նը-
րան Լալայից: Այժմ միանգամից ոչնչանում էին
Հայրապետի յայտերը, թէ Վարդանը կազատէր իր
քրօնը, և կը վերադառնէր, կը տանէր մի հեռու
երկիր, ուր քուրդ բռնակալի ձեռքը այլ ևս չէր
հասնի:

Միւս կողմից, պ. Սալմանի կրօնաւոր ոչ սա-
կաւ տանջում էր Հայրապետին: Նա այդ անձնա-
նուէր երեստապաղին սիրեց, համակրեց աւելի քան
թէ Վարդանը: Այժմ թողնել նրան թուրքերի ձեռ-
քում, որ բանտերի խաւարի մէջ մաշեն, տորեն
և սպանեն նրան, — այդ նոյնպէս անգլիկութիւն կը
լինէր: Եւ այդ անգլիկութիւնը աւելի խիստ և աւել-
ի դուրս էր թուում Հայրապետին, զխաւարապէս
այն պատճառով, որ ինքը պէտք է առիթ տար
Վարդանին յետ: մնալու իր ձեռնարկութիւնից, որ
ինքը պէտք է խալիսներ նրա բարի նպատակը
պ. Սալմանին ազատելու համար, երբ յայտնու-
լինէր, թէ որպիսի մի ձեռք է սպառնում իր քրօնը

քուրդ բէկի կողմից:

Իրերի այսպիսի խճճված և խառնաշփոթ դրու-
թիւնը ձգել էր թէ Վարդանին և թէ Հայրապե-
տին նոյնպիսի խառն մտածութիւնների մէջ: Թէ
Լալայն և թէ կայանաւորութիւն երեստապաղը չու-
տափէր թշուառութիւն էին պահանջում: Բայց դէպի
որ պէտք էր զիմը առաջ, — այդ հարցը դժուար
բացում էր նրանց:

Բայց ինչ էր մտածում այն րոպէսում Ալօսն,
այդ յիշական ընտանիքի չը փլցած և քաշմարտ
որդին: — Նա իսկապէս ոչինչ չէր մտածում: Նա
պնտաւակ մարդկերից էր, որին դէպի որ կողմը և
քշելու լինէին, այն կողմը կը դնար, այն պայմա-
նով միայն, որ դէպի վատ կողմը գնալու հակա-
մտութիւն չունէր: Ալօսն մի լաւ և յարողակ գոր-
ծիչ էր կրակի միջից բաներ դուրս հանելու համար,
գործածութիւնը կախված էր տիրող հոգեւորութիւնից:

Վարդանի խոստովանութեամբ փոքր ինչ պարզ-
վեցաւ գործը: Վարդանը, առանց մի կէտ անգամ
թաղցնելու, յայտնեց երկու եղբայրներին իր սէրը
դէպի նրանց քուրդ: Գայտեց, թէ ինքը խօսք է
տուել Լալային, որ կը փախցնէ նրան և ստացել
է աղջկայ յոծարութիւնը: Ասաց, թէ ինքը մի
այդպիսի օտարտի դիտաւորութիւնը ստիպված է
կատարել, նրա համար միայն, որ յոյս չունի, թէ
Լալայի հայրը կը համաձայնէր աղջիկը իրան կը-
նութեան տալու: Երբեք նա նա նկատել է, և հա-
մոզված է, որ ծերունի խաչօն սալ ունի թօմաս
էֆէնդու վրա, և մտածում է նրան փեսայացնել:

— Այդ մարդու մասին աւելորդ է խօսել, չա-
րունակեց նա, — որովհետեւ դուք երկուսդ էլ նրան
բաւական ճանաչում եք, և ճանաչեցիք առաւելա-
պէս այսօր: — Թօմաս էֆէնդուն աղջիկ տալը, մի
և նոյն է, որպէս զգցել նրան զայլի կամ յան բե-
րանք...

— Բայց ինձ տանջում է մէկ միտք, յառաջ տա-
րաւ նա, — ես, որպէս ձեզ յայտնեցի, պէտք է գնամ
պ. Սալմանի ետեկից, այդ ձեռնարկութիւնից յետ
կանգնել ամենակն չեմ կարող: Ծանակցութիւնը
դէպի մի այսպիսի բարեկամը և ընկերը՝ ծանր
պարտք է դնում ինձ վրա: Բացի դրանից, ես ինձ
մասամբ պատճառ եմ համարում, որ նա ընկաւ
այդ փորձանքի մէջ: — Ես նրան խրախուսեցի, եւ
նրան յորդորեցի, եւ աւելի վառեցի այն կրակը,
որ բորբոքված էր նրա սրտի մէջ: Դրանցով ես
չտապեցի նրա անկումը, ուրեմն պէտք է աշ-
խատեմ ազատել նրան:

— Միւս կողմից, յառաջ տարաւ նա, — իմ առջև
դրած է մի ահալին արգելք: չը գիտեմ, թէ ինչ
պէտք է անել, արդեօք կարող եմ թողնել Լալա-
յին: Գուցէ այսօր կամ էգուց էֆէնդին բանը
այնպէս կը տարբէ, որ Լալան այդ հրէշի կինը
կը լինի: — Ինչ կը լինի այնուհետեւ ինքզ Վալայի
վիճակը:

խորհուրդը և ներքին իշխանությունը: Սակայն, քանի որ իր տեղեկությունները վրա պիտի հիմնվեն պ. Կատարյանի իր բնական քաղաքականությունը, կը համարձակվեն իր ուշքը հրաշքի և հայոց բողոքներուն վրա, որք բրիտանական պետությունն իր վարչական կողմից համակրություն կը խնդրեն: Իրաւ է որ, հայք երբէք չեն ապագայում տաճիկ կառավարութեան դէմ, երբէք չեն նախատես, չեն ապանաճ թուրք անպաշտպան կիներ և աղջիկներ, չեն ունեցած ոչ սրբապետներն զամուրթնելու և ոչ պարկաշուկաւորութիւնը: Ընդհանրապէս, համբերութեամբ քաջած են առ մեն տեսակ հարստահարութիւն, ընդհանրապէս բարեկամութեամբ ապրած են թուրքին հետ, և իրենց բնաւորութեան յատկանիշներն եղած են պարկեշտութիւն, աշխատասիրութիւն և հիւրընկալութիւն: Բայց իրենց այս յատկութեանց պատճառաւ, չը պէտք է որ նոքա անարժան համարելին Անգղիոյ բրիտանական մեծ կուսակցութեան համակրանայ և պաշտպանութեան: Սթէ, խառնութիւն, կը բնակուի թիւն, կեղծաւորութիւն և անգլութիւն, եթէ սոքա չեն այն միակ յատկութիւնը, որովք հնար լինի Կատարյանի և իր բարեկամաց համարումը գրաւել, եթէ այս պարտնէրն իրօք զիտաւորութիւն ունեն ըրիտաւորութեանը ճանաչողութիւն մէջ զարգացնել ոչ թէ ի վնաս, այլ յօգուտ նոյն իսկ թուրք պետութեան, եթէ այդ կուսակցութիւնն կուզէ մի պատեղէ կանգնել, բրիտանաց ցեղերու բարեք կառավարութեան միջոցաւ, ընդդէմ Ռուսիոյ միջամտութեան և յարձակման, մի պատեղէ աւելի զօրաւոր քան սուրբ թանի բանակները, այն ժամանակ, Փարս-Ասիոյ հայոց փափաքներն և ճակատագիրը արժանի են նոյաւ ամենախորին և լուրջ նշանակութեան: Առանց վարանելու, կը հաւատանք թէ այս են տեսութիւններն Անգղիոյ ազատական ամենակարող քաղաքագիտաց, տեսութիւնը որք վերջապէս պիտի իշխեն Անգղիոյ կառավարութեան խորհուրդը մէջ: Սեր այս խօսքին իբր ապացոյց, կը լինենք այս ամսուան «Contemporary Review»-ի մէջ յօդուածը, ստորագրեալ մի արեւելցի պետական մարդ «An Eastern statesman» որ պերճախօս լինելով կը ցցունէ հայոց իրաւունքներն Անգղիոյ համակրութեան և պաշտպանութեան

Հայրապետը պատասխանեց, թէ Լալան բոլորը պատմել էր իր կնոջը Սառային և կնոջ հաղորդել էր իրան, և ինքը վաղուց գիտէր նրանց հոգեկան յարաբերութիւնները: Եւ ինքը, և գուցէ իր բոլոր եղբայրները շատ ուրախ կը լինէին, եթէ Վարդանը կը չտապէր որ առաջ փախչեն և առնել Լալային: —Ոչ, թէ էֆենդի պատճառով, աւելացրեց նա, —բայց կայ մի ուրիշ և աւելի անհրաժեշտ պատճառ, որ ստիպում է չուտով հեռացնել Լալային մեր երկրից: —Ուրիշ ինչ պատճառ կայ, հարցրեց Վարդանը, և նրա աչքերը վառվեցան սրտի բարկութիւնով: Հայրապետը մանրամասնօրէն պատմեց բոլոր բէկի գիտաւորութիւնը, պատմեց նրա անհրաժեշտ խօսքերը ընդդիմադրութիւնը իր ամուսնի կանչի դէմ, պատմեց, թէ ինչ միջոցով Սարգիսը յայտնեց Սառային բէկի նպատակը և խորհուրդ տուեց հեռացնել Լալային այդ երկրից: —Որք լաւ, — Լալայի պատճառը ասաց այն ամենը, ինչ որ մինչև այն օր կատարվել էր Լալայի վերաբերութեամբ, և ինչ որ զեռ Վարդանին անցաւ էր: —Եւ ի՞նչ արդարեւ զատուութեամբ լուում էր Վարդանը Հայրապետի պատմութիւնը և նրա խօսքերը թուաւոր նեղութիւններով ծակտուում էին խեղճ երիտասարդի սիրտը: —Եւ դուք այդ ամենը գիտէիք և ծածկում էիք ինձանից, ասաց նա սատակի միջոցով: —Եւ դուք սպասում էիք, մինչև բոլորը գայ, և օր-ցերեկով ձեր բոլոր հօր անկի յախշտակէ ու տանէ, և դուք աչքներդ բաց-բաց մտիկ տայիք, թէ որպէս են անպատկառ ձեռք... —Եւ ձեռքերդ միշտ վարդանը հասկանում էր Լալայի այն անուր և յուսահատական խօսքերի իմաստը, որ մինչև այն օր մնացել էր իր համար առանց բացատրութեան, — հասկանում էր, թէ ինչու Լալան այն մտքով գիշերային պահուն, երբ առաջին ան-

գրաւ: Նոյա պատմութեան մէջ համառոտ ստուգարարներ ընկել յետոյ, և նոյա ընտիր յատկութիւնները գովելէ ետեւ, այդ արեւելցի պետական մարդը կը համառօտէ մի քանի էջերու մէջ հայոց անբաւականութիւններն վերաբերութեամբ կայսերական կառավարութեան և այն խնդիրներն որ ըրին իրենց կեանքին անտանելի ընող տառապանաց դարման մ'ընդունելու: Հայոց զինուոր բողոքն է որ անպատիւ կը ֆնան ըրելու որ ոչ չէր կեսներն որք կաւերն իրենց արտօրայքը, կը թալկեն դիւղերը, և կառավարութիւնն անկարող է ընել իրենց պաշտպանութիւն և կամ փոխարինութիւն: Հայերը կը բողոքեն, որ հարկահանք կը ձնեն ժողովուրդը, և հոգային օրէնքներն քմահաճ կիրպիւ շինված լինելով երկիրներն միշտ ենթակա են իրենց ձեռքին յափշտակելու, գրաւելու վտանգին: Նոյա վշտերուն նկարագիրը զոր կընէ այդ պետական մարդը, ստուգիւ շատ սե է, բայց իրօք բազում «Bleu book»-ներու մէջ գտնուած տեղեկութիւններէն աւելի սե է: Ս. յս վարչութեան ներքեւ, ասում է, հայաստանի բնակիչներուն թուոյն բաւորըը նուազեցաւ Երիւսն պատերազմէն ի վեր, և ամենակարեւոր քաղաքներ բոլորովն անմարդաբնակ եղան: Սուրեն, օրինակի համար, որ հայ ոստանիկներու բնակութիւնն էր երբեմն և որ ունի 9 եկեղեցի, չունի այժմ և ոչ մի հայ բնակիչ: Միակ զարմանալի բանն այն է, որ տակաւին այդ երկիրներուն մէջ հայեր կը գտնուին, փանս զի չէ թէ միայն նոյա կեանքին և նոյա սեպհա-կանութեան ամեն օր փնտնել կը տըրուին, այլ և նաև զոչ կիրթան ամեն տեսակ նախատանաց և ծայրայնութեանց, միայն մէկ բնութիւն պարտաւոր իր անհնգեց մէկ քանի տարուայ մէջ իր գործածութեան համար 167 մատարեալ հայ աղջկունք:

Ս. յս բաներն և աւելի նողկալներ տեղի կուենան ամեն օր, առանց ամենափոքր բաւարարութիւն ընդունելու:

Իրաց այսպիսի մի վիճակի գէմ հայք ինչ կը պահանջեն: Պարզապէս կը փափաքեն, որ թուրք կառավարութիւնն իրենց շնորհէ անկեղծօրէն և շուտաւրոյթ այն հաւասարութեան վայելումը, զոր բազմաթիւ «Հալթթը» (ուկադ) հրատարակեցին բոլոր օսմանեան

գամ հանդիպեցաւ իր հետ, իր հօր տան պարտէղի մէջ, երբ պէտք էր համարյոյնքով քաղցրացնել առանձնութեան ժամերը, երբ պէտք էր սիրոյ և անհատական երջանկութեան վրա խօսել: —Նա իր գեղեցիկ աչքերով արտասուք էր թափում, և օրհնական խառնութեան մէջ ասում էր այդ խօսքերը: Եւ Սոնայի մօտ չեմ գնայ... եւ վախճում եմ գերեզմանից... վախճում եմ քրդերից... ազատի ինձ և տար մի ուրիշ երկիր... Ռեյնին նա գիտէր, թէ ինչ դառն վիճակ է սպասում իրան, և խորին ցաւակցութեամբ պատմում էր իր ընկերուհուն: Նարդէլի անցքը, թէ որպէս յափշտակեցին, թէ որպէս տարան նրան քրդերը, և որպէս անբախտ ու տխուր էր այժմ Նարդէլը... ինքն և իր օրպէսներ, որ մարդը թշուառութեան, վտանգի և դառն պատահմունքների ամենատեսակ հարուածների տակ աւելի քաջանում է, աւելի տոկոսն անխորտակելի սիրտ է ստանում և աւելի հանգստանում է: Նա սկսում է այնուհետեւ արհամարհել շարք բանաւոր հարուածները, երբ նրանք հասնում են մի յայտնի աստիճանի, որից աւելին սպասել չէր կարելի: Նայն գրութեան մէջ էր գտնվում այժմ Վարդանը: Նա այդ ևս չէր մարտնչում մարտի, զոյգ-մուսնների և հոգեկան տանջանքի խառնութեան հետ: Նա այժմ հանդիստ էր: Ամեն ինչ միանգամայն վճարեցաւ նրա մէջ: Այժմ նա գիտէր, թէ ինչ պէտք էր անել: Ընկերի սերը յաղթեց: Ինքը սէրին: Ընկերի կորստեան մէջ սպանվում էր գաղափարը, հարստահարված և թշուառ գիւղացու ազատութեան գաղափարը, որի մէջ բովանդակվում էր ոչ միայն Լալայի, այլ շատ հազարավոր ընկերների պատիւը և փրկութիւնը: Ինչու, միայն Լալայի համար հոգալ, ինչու թողնել ընդհանուր և մասնաւորի ետեւից գնալ... մոռանում էր նա միայն: —Այս բոլորից յետոյ, խօսեց Վարդանը, — եւ

հայտնակց համար, և Պեռլինի դաշնադրութեան 61-րդ յօդուածին վրա հիմնել մէկ քանի տնօրինութեանց գործադրութիւնը, քրիստոնէից հաւատարմանակցութիւնը երկրին վարչութեան և դատարանաց մէջ, և նա մանաւանդ իրանանի վարչութեան վրա ձեռած մի վարչութեան գործադրութիւնը բուն Հայաստանի մէջ: Արեւելցի պետական մարդը նախ կը հերքէ այն խոչնդոտներն, որք կարծես թէ կարգիւն թուրքերուն հաւատալ ազակեղութեանց գրութիւնն իբր բարի, իբր ամենաօգտակար և միակ միջոց յառաջդիմութեան, կը հերքէ նոյնպէս մի առ մի և շատ յաջողութեամբ այն առարկան թիւնքն, զոր ի մէջ կը բերեն ընդդէմ ինքն ու օրէն մի Հայաստանի գաղափարին, առարկութիւնը որոց հիմքերն սա են թէ մի ինքնօրէն Հայաստան կարող է գործիք լինել Ռուսիոյ ձեռաց մէջ, թէ շատ հայեր, որք ցրուած կայրին Փարս-Ասիոյ ամեն կեանքուն վրա, պիտի հրապարակեն զաղթելու ինքնօրէն գաւառին մէջ և այսպէսով իրենց շրջանակէն դուրս պիտի թողուն թուրքերն, մի պարագայ, որ կարող է աղետաբեր լինել թէ թուրքաց համար և թէ այն հայոց, որ դուրս պիտի մնան, և թէ վերջապէս հայք մի գաւառ կառավարելու կարողութիւնն չը պիտի կարենան ունենալ: Ս. յս յօդուածը կաւարտի յիշեցնելով այն խոստումն, որ հանդիսապէս երկու տարի առաջ տրուեցաւ Ներսիսի կողմէն առ Հայաստան Պեռլինի վիճագործին մէջ: Բարձրագոյն Գուռն պարտականութիւն յանձն կանուտ իրացունել առանց յսպագման այն բարեփոխելու և բարեկարգութեան, զոր կը պահանջեն տեղական պիտոյք հայաբնակ գաւառաց և պահպանել դանդաղ ընդդէմ քրդաց և չէրքեղներու: Բ. Գուռն պարբերաբար ինչ միջոցներ ձեռք առնուլը պիտի յայտնէ պետութեանց, որք պիտի հսկեն այն միջոցներուն գործադրութեան: Յանուն և յօդուտ հայոց այդ Արեւելցի պետական մարդը կը խնդրէ, որ իրականութիւն դառնայ ինչ որ մեռած տառ է ցարգ: Նորին վիճագործութեան Սուրբանին և օսմանեան կայսրութեան շահոյց տեսակետով նա կը ջանայ համոզել կայսրութեան վարիչները թէ անհրաժեշտ է գործադրել այն դաշնադրութեան ըզր կապուած են: Ս. յս գործադրութիւնը

պէտք է կրկնում ձեռք մի և նոյնը, ինչ որ ասեցի մի քանի րօպէ առաջ: Եւ պէտք է գիտաւ պ. Սալմանի ետեւից, և պէտք է աշխատել ինչ հնարքով և լինի, աղաթել նրա կեանքը: Իսկ Լալային, ի հարկէ, նոյնպէս անհօգ թողնելու չէ: Նրա մասին եւ պէտք է մի կարգադրութիւն անել: Ահա իմ խորհուրդը, լեցեք... Նա ինչու կ'ըզաւ մի ձայն և տաղաւարի ետեւից յայտնվեցաւ կաղ հարու հակապական կերպարանը: Վարդանը, տեսնելով նրան, մի առանձին ուրախութեամբ զգաց, բայց Հայրապետի և Վալի վրա խիստ անախարհ տուաւ: Գործիքները, երբ տեսան, որ այդ թափառակեցող գաղափարն լուծ էր իրանց խօսակցութիւնը, Այդ տարրերի մարդու մասին նրանք գեռ ոչինչ չը գիտէին, բայց երբ նկատեցին, որ Վարդանը խիստ մտերմաբար բռնեց նրա ձեռքից և նստեցրուց իր մօտ, այն ժամանակ երկու եղբայրները փոքր ինչ հանգստացան, մանաւանդ երբ Վարդանը յայտնեց նրանց, ասելով: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացաւ ճանաչել նրան իր այժմեան նոր կերպարանափոխութեան մէջ: Նա կրում էր լազերի ազգային համազգեստ և կարծրալուծ գլխուած էր: —Եւ ձեռք մօտ երկար մնալ չեմ կարող, ասաց նա շտապելով: —ձեռք յայտնի է, որ մեր երկու գուռլինն ընկաւ ձեռքակի մէջ, պէտք է աղաթել նրան: — Մի կուսկածէք, մեղանից է... Բայց Մէլիք-Մանուկը այժմ այն չէր, որպէս տեսել էին նրան մի քանի ժամ առաջ թափառական շարժու ցնցոտիների մէջ: Ինքը Վարդանը հազիւ կարողացա

ԽՊՀԳԽԸ—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

[illegible]

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ւ Ւ Ն Ն Ե Ր

ԹԻՖԼԻՍ քաղաքում ՍԱԳԻ վրա զանազան
Պ. ՄԻՐՉՈՅԵՎԻ Կոր ՇԵՆՈՒԹԵԱՆ Հանդէպ,
նախկին կենալ ՄՈՒԽԻԱՆՍԿԻՈՅ անուանված
ԿԱՐԱՎԱՆՍԱՐԱՑՈՒՄ, որ պատկանում է այ-
ժեւ ի սեպհանաւթիւն Պ. ԳԵՈՐԳ ԱՁԻ-
ԶԵԱՆՅԻՆԷ Պ. ՅԱԿՈԲ ՂԱԶԱՐԵԱՆՅԻՆ, որը-
վում է վարձով ՅԱՐՄԱՐԱԴՈՐ ՍԵՆԵԱԿՆԵՐ օ-
տար քաղաքացի երթեւեկ վաճառակաւանե-
րին. ցանկացողք կարող են իջեանել յայժ
բաւականացուցիչ վարձով:—

3—3 (2)